

Μαζί δεν κάνουμε και χώρια δεν μπορούμε

ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΛΠΑΞΗΣ

ΣΥΝΗΘΩΣ ΕΠΙΧΕΙΡΟΥΜΕ να κατανοήσουμε το τμήμα της ιστορίας το οποίο συμβατικά ονομάζουμε ιστορία της αρχαιολογίας, χρησιμοποιώντας ως σημείο εκκίνησης της προσπάθειάς μας εκείνες τις περιγραφές γεγονότων και τις ερμηνείες φαινομένων, που έχουν παραχθεί στο πολιτικό και πολιτιστικό περιβάλλον στο οποίο αισθανόμαστε ότι οι ίδιοι είμαστε ενταγμένοι. Εκείνες, δηλαδή, που δεν έρχονται σε σύγκρουση με αυτό το περιβάλλον και κατά συνέπεια δεν το θέτουν υπό αμφισβήτηση. Κατά κανόνα, τα αποτελέσματα τέτοιων προσεγγίσεων δεν πείθουν παρά μόνον εμάς τους ίδιους, αφού οδηγούν σε τοποθετήσεις, όπως για παράδειγμα ότι «ενδιαφέρον για την αρχαιότητα θα υπάρχει... όσο θα διαρκεί η ύπαρξη του δυτικού κόσμου και του εξ αυτού πορευόμενου πολιτισμού»¹, εξ ορισμού μη αποδεκτές από όσους δικαιούνται να βλέπουν τα πράγματα από την οπτική γωνία που τους επιβάλλει η δική τους πολιτισμική ένταξη.

Σε επιστημολογικό επίπεδο πιο ικανοποιητική φαίνεται να είναι η μέθοδος που έχει ως βάση της εξαγωγής οποιωνδήποτε συμπερασμάτων την παρουσίαση απόψεων, οι οποίες είτε είναι μη συγκλίνουσες είτε, ακόμα, και εκ διαμέτρου αντίθετες. Αποτελεί, σίγουρα, κέρδος για τον αναγνώστη όταν, λόγου χάρη, σ' ένα σύγγραμμα που αναφέρεται στην ιστορία των ανασκαφών των Δελφών², το κεφάλαιο περί των διαπραγματεύσεων που προηγήθηκαν της υπογραφής της ελληνογαλλικής ανασκαφικής σύμβασης, γραμμένο από γάλλο αρχαιολόγο, ακολουθείται από ένα κεφάλαιο όπου περιγράφεται «η περιπέτεια της σύμβασης από ελληνικής πλευράς», γραμμένο από έλληνα αρχαιολόγο, αφού αυτό επιτρέπει να περιοριστεί ως έναν τουλάχιστον βαθμό η υποκειμενικότητα της συνολικής, τελικής εικόνας, και βέβαια το ίδιο όφελος προκύπτει και από τον τιμητικό τόμο που δημοσιεύτηκε με αφορμή τα εκατόν πενήντα χρόνια από την ίδρυση της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, στον οποίο ένα εκτενές κεφάλαιο, γραμμένο από μη γάλλους αρχαιολόγους, είναι αφιερωμένο στο πώς είδαν οι άλλοι την πορεία αυτού του ιδρύματος³. Η διαρκής εφαρμογή αυτής της μεθόδου προσκρούει ωστόσο αυτονόητα σε πρακτικού χαρακτήρα δυσκολίες, εξαιτίας των περιορισμών στους οποίους υπακούει η έκ-

δοση μιας μελέτης, με συχνό αποτέλεσμα, η ύπαρξη αντίθετων απόψεων και ενεργειών απλώς να αναφέρεται επιγραμματικά –«The tougher Greek attitudes in this period (1949-1989) formed part of a world-wide pattern of nationalist resistance to Western archaeologies»⁴–, με προφανέστατη τη μείωση της βαρύτητάς τους, ακόμα και στις περιπτώσεις, όπου αυτό δεν αποτελεί επιδίωξη του εκάστοτε συγγραφέα. Ίσως, λοιπόν, να αξίζει τον κόπο να δοκιμαστεί μια άλλη μέθοδος προκειμένου να καταλήξουμε σε πιο πειστικά συμπεράσματα. Εννοούμε εκείνη που δεν εξετάζει την ιστορία της αρχαιολογίας στη βάση αντιπαρατιθέμενων απόψεων, αλλά που την αντιμετωπίζει ως διαρκή αντιπαράθεση, ατομική και παράλληλα συλλογική, με στόχο την ερμηνεία των προσδιοριστικών για την πορεία της αιτίων και των συνεπειών αυτής της αντιπαράθεσης. Για να γίνει, στο στενό πλαίσιο ενός σύντομου σημειώματος, όσο το δυνατόν πιο κατανοητή η θέση μας, θα χρησιμοποιήσουμε τέσσερα επίτηδες τυχαία επιλεγμένα και, εκ πρώτης όμως μόνον όψεως, άσχετα μεταξύ τους κείμενα⁵.

Το πρώτο είναι μια επιστολή γραμμένη στις 24.7.1875 από τον E.Burnouf, διευθυντή της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών την περίοδο 1867-1875, η οποία απευθύνεται στον υπουργό δημόσιας εκπαίδευσης της Γαλλίας⁶. Η επιστολή έχει συνταχθεί με αφορμή την αιφνίδια και προφανώς υποτιμητική αντικατάσταση του Burnouf, την οποία ο ίδιος αποδίδει σε εναντίον του ίντριγκες με πρωταγωνιστές τους Γερμανούς, την ελληνική βασιλική αυλή και την Γαλλική Πρεσβεία στην Αθήνα. Την απάντηση στο ερώτημα που προκύπτει αυθόρμητα, γιατί, δηλαδή, τρεις φαινομενικά ετερόκλητοι παράγοντες να συμμαχήσουν εναντίον ενός, όπως γνωρίζουμε, κάθε άλλο παρά αποτυχημένου αρχαιολόγου, μας την δίνει το ίδιο το κείμενο της επιστολής. Ως διευθυντής και αναμορφωτής της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής, ο Burnouf δεν λειτουργεί, μετά το 1870, στο χώρο του μόνον ως αρχαιολόγος, αλλά πρωτίστως ως πολίτης μιας χώρας η οποία μόλις έχει υποστεί μια ταπεινωτική ήττα από την Γερμανία. Έτσι αισθάνεται την υποχρέωση να αποτρέψει μια νέα ήττα της Γαλλίας («Vaincus sur les champs de bataille, ne serions-nous pas l' être aussi sur le terrain de la science ?»).

Για το σκοπό αυτό κινητοποιεί όσα μέσα του είναι διαθέσιμα. Διακόπτει τις σχέσεις με το αρχαιολογικό ινστιτούτο της Ρώμης, «devenu prussien depuis le Décret daté de Versailles». Παράλληλα «παρακολουθεί επακριβώς, μαζί με τους φίλους του, τα απόκρυφα κόλπα της Γερμανίας» στην Ελλάδα. Σ' αυτά κατατάσσει, σε πρώτη θέση, την ελληνογερμανική σύμβαση των ανασκαφών της Ολυμπίας, την οποία καταγγέλλει στην κυβέρνησή του.

Λογικό είναι, επομένως, οι Γερμανοί να επιθυμούν την απομάκρυνσή του. Γιατί όμως να την μεθοδεύει και η αυλή του Γεωργίου; Απλούστατα, γιατί ο Burnouf είχε καταγγείλει στην κυβέρνηση του τις διαπραγματεύσεις ως συγκαλυμμένο πραξικόπημα («coup d' État déguisé .... par le roi Georges»),

υπουργείο εξωτερικών σχετικά με ένα δημοσίευμα στη γαλλική εφημερίδα Le Temps (9.11.1934). Το άρθρο αναφέρεται σε μια διάλεξη του έκπτωτου μονάρχη που έγινε την 1.11.1935, κατά την οποία ο Γουλιέλμος «υπενθύμισε τις προσωπικές του ανασκαφές ... που διεξήχθησαν με τη βοήθεια του καθηγητή Dörpfeld». Και το άρθρο συνεχίζει: «Στην πραγματικότητα, ο έλληνας αρχαιολόγος Βερσάκης ήταν αυτός που ανακάλυψε και δημοσίευσε σχεδόν όλα τα θραύσματα του αετώματος της Γοργούς του ναού της Αρτέμιδος, όπου οι πρώτες έρευνες έγιναν από τους Γάλλους το 1812 και 1813 κατά τη διάρκεια της κατοχής της Κέρκυρας από τα στρατεύματα του Ναπολέοντα. Ο Γουλιέλμος II, που παρέμενε στο Αχίλλειο, επισκέφθηκε τις ανασκαφές και έθεσε στη διάθεση

που εκτελέστηκε από μια ομάδα ελλήνων πολιτικών, οπαδών της απολυταρχίας, με επικεφαλής τον πρωθυπουργό Βούλγαρη. Για να δώσει δε έμφαση σ' αυτό το σημείο της έκθεσής του, προανήγγειλε, στη βάση πληροφοριών που ισχυρίζεται ότι διέθετε, το ξέσπασμα αντιμοναρχικής επανάστασης εντός σύντομου χρονικού διαστήματος («quelques mois, quelques semaines peut-être nous séparent d' une révolution, où la royauté hellénique disparaîtra»)⁷.

Είναι αδύνατο να πούμε σήμερα, αν οι απόψεις του Burnouf έγιναν γνωστές στο παλάτι, το οποίο από το 1869 τηρεί μια καταφανώς εχθρική στάση εναντίον του, από Γερμανούς, Έλληνες ή Γάλλους. Βέβαιο είναι ότι η κυβέρνησή του δεν τον κάλυψε. Δύσκολα φαντάζεται δε κανείς ότι πίσω από τη στάση της υπήρξε άλλο κίνητρο, από την πολιτική της επιλογή, να μην διακινδυνεύσει να χάσει την όποια επιρροή της είχε ακόμα απομείνει στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο.

Το δεύτερο κείμενο αφορά την ιστορία των ανασκαφών που έγιναν με συμμετοχή του γερμανού αυτοκράτορα Γουλιέλμου Β' το 1911 στην Κέρκυρα⁸. Στις 29.12.1934, ο πρόεδρος της Ελληνογερμανικής Ένωσης, ο διακεκριμένος ιστορικός E.Ziebarth, ενημερώνει με επιστολή του⁹ το γερμανικό

του Dörpfeld χρήματα για να τις συνεχίσει και να αποκαταστήσει τα ερείπια. Σ' αυτό περιορίστηκε ο ρόλος του».

Ο Dörpfeld είχε αντιδράσει στο άρθρο, το οποίο θεωρεί ότι περιέχει «λανθασμένες και μεροληπτικές πληροφορίες», στις 12.12.1935 με επιστολή του προς το γερμανικό προξενείο της Κέρκυρας, την οποία ο Ziebarth επισυνάπτει στο γράμμα του προς το υπουργείο εξωτερικών. Η επιστολή του Dörpfeld επαναλαμβάνει όλες τις ανακρίβειες που εμπεριέχει η επί μακρά σειρά ετών επίσημη εκδοχή της ιστορίας αυτής της ανασκαφής. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μόνον η τελευταία παράγραφος. «Τα ερείπια του ναού ήταν εμφανή στις αρχές του 19ου αιώνα και τα γαλλικά στρατεύματα που ήταν στην Κέρκυρα το 1812 δεν τα ανέσκαψαν, αλλά τα κατέστρεψαν μέχρι τα θεμέλια, για να κερδίσουν υλικό για την κατασκευή μιας οχύρωσης και ενός καναλιού. Τα αετωματικά γλυπτά με τη Γοργώ που βρίσκονταν δίπλα στα θεμέλια ούτε καν τα είδαν». Αυτό ανταποκρίνεται στα πραγματικά γεγονότα. Ο υποτιμητικός τρόπος όμως που διατυπώνεται και το πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσεται δείχνουν ότι στόχος του Dörpfeld δεν ήταν η αποκατάσταση της αλήθειας, αλλά η υπεράσπιση μιας συγκεκριμένης ιδεολογικής το-

ποθέτησης –«εμείς οι Γερμανοί αφήσαμε στον Βερσάκη να πρωτοδημοσιεύσει το αέτωμα» αναφέρεται χαρακτηριστικά σε ένα σημείο της επιστολής–, μιας ιδεολογίας και μιας νοοτροπίας που δεν έχει ξεπεραστεί από τις καταλυτικές πολιτικές αλλαγές στη Γερμανία μετά το 1933, όπως φαίνεται από τον αυτονόητο τρόπο με τον οποίο και ο Ziebarth και ο Dörpfeld απευθύνθηκαν στις ναζιστικές αρχές.

Το τρίτο κείμενο δημοσιεύτηκε στη γερμανική εφημερίδα Frankfurter Zeitung στις 23.7.1939. Πρόκειται για ένα ολοσέλιδο άρθρο με τίτλο «Από την Ακρόπολη στο Βρετανικό Μουσείο. Η απαγωγή της ζωφόρου του Παρθενώνα από τον λόρδο Έλγιν». Η άριστα ενημερωμένη αρθρογράφος χρησιμοποιεί τη γνωστή ιστορία για να παρουσιάσει στο τέλος,

ότι πρόθεση της αρθρογράφου είναι να καταλήξει σε μια πρόταση απομάκρυνσης των μαρμάρων από την Αγγλία. Ωστόσο, αυτό που συμβαίνει είναι ακριβώς το αντίθετο. Η καταστροφή «μας πικραίνει, ιδιαίτερα ίσως εμάς τους Γερμανούς, τους συμπατριώτες των ανδρών, των οποίων τα οράματα και ο διαρκής μόχθος έβγαλαν από τον τάφο τόσα ελληνικά θαύματα», δεν εμποδίζει όμως να αναζητηθούν, προς το τέλος του άρθρου, επιχειρήματα που απαλλάσσουν και τον Έλγιν («ένας έντιμος φαντασιολόγος που αναζητούσε με την ψυχή τη χώρα των Ελλήνων») και το Βρετανικό Μουσείο («ατύχημα, για το οποίο δεν μπορεί να απευθυνθεί μομφή προς το μουσείο») όλων σχεδόν των ευθυνών τους. Δεν αποκρύπτεται, δηλαδή, ότι η προάσπιση των στοιχείων μιας από κοι-

il Ministro degli Esteri»), «δυσμενείς εντυπώσεις» στους ιταλούς αρχαιολόγους.

Για τις περιπτώσεις της Δαλματίας και της Δωδώνης, η στάση της Ιταλικής Σχολής είναι πλήρως απορριπτική, με το επιχείρημα ότι γερμανοί αρχαιολόγοι ή δεν είχαν δουλέψει μέχρι τότε σχεδόν καθόλου σ' αυτές τις περιοχές ή δεν είχαν εργαστεί περισσότερο απ' ότι Έλληνες, Γάλλοι και Κροάτες αρχαιολόγοι.

Στην περίπτωση της Κέρκυρας τα πράγματα είναι λίγο πιο περίπλοκα, όχι λόγω των γερμανικών αρχαιολογικών ερευνών των αρχών της δεκαετίας του 1930, οι οποίες υπήρξαν «περιορισμένης έκτασης και σημασίας», αλλά εξαιτίας του γεγονότος ότι η ανασκαφή του ναού της Αρτέμιδος δεν δεί-

υπό τον υπότιτλο «Η κατάρα της Αθηνάς» ένα συμβάν, ιδιαίτερα μειωτικό ασφαλώς για την αγγλική αρχαιολογία. Πρόκειται για κάτι που ελάχιστο ρόλο έχει παίξει στις μέχρι σήμερα σχετικές με το θέμα τοποθετήσεις, και συγκεκριμένα για την καταστροφή της επιφάνειας κάποιων γλυπτών, που επήλθε ως αποτέλεσμα του αδέξιου καθαρισμού τους με καυστικό οξύ στις αρχές του 1939. Η μειωτική πρόθεση, απόλυτα κατανοητή για την περίοδο που προηγείται άμεσα του πολέμου, τεκμηριώνεται και στις συγκρίσεις που γίνονται. Η αίθουσα έκθεσης των μαρμάρων στο Λονδίνο ήταν σκοτεινή με ακαλαίσθητους «βρωμοκόκκινους» τοίχους, τα εκθέματα έχουν πάρει το καφέ χρώμα της λονδρέζικης ομίχλης. Το μουσείο του Περγάμου στο Βερολίνο, αντίθετα, είναι φωτεινό και η παρουσίαση των εκθεμάτων του άψογη.

Ο τίτλος του άρθρου, η καταγγελία του «σκανδάλου» και ορισμένα αποσπάσματα του κειμένου στα οποία παρουσιάζεται η βαρβαρότητα και το ανόητο της πράξης του Έλγιν («Όποιος δούλευε πεντελικό μάρμαρο, του οποίου η επιφάνεια ήταν τόσο λεπτή και πληγωνόταν τόσο εύκολα όσο η ζωντανή επιδερμίδα, δεν το προόριζε ασφαλώς για την κάπνα και την ομίχλη του Λονδίνου») αφήνουν τον αναγνώστη να υποθέσει

νού αποδεκτής ιδεολογίας, εκείνης που αναγορεύει τις ευρωπαϊκές Μεγάλες Δυνάμεις σε μόνους «νόμιμους» διαδόχους του αρχαίου κόσμου, υπερισχύει ακόμα και των οξύτερων διαφορών που μπορούν να υπάρξουν μεταξύ των φορέων της. Το τέταρτο, τέλος, κείμενο είναι μια ανυπόγραφη έκθεση με ημερομηνία 7.3.1942, που έχει προφανώς συνταχθεί από την Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή και απευθύνεται στον υπουργό εξωτερικών της Ιταλίας¹⁰. Η έκθεση αναφέρεται στα προβλήματα που μπορούν να δημιουργήσουν αρχαιολογικά αιτήματα στις σχέσεις μεταξύ των δύο δυνάμεων κατοχής της Ελλάδας. Η Γερμανία επιμένει, μέσω επισήμων εκπροσώπων της, να της χορηγηθεί άδεια ανασκαφικών ερευνών στην Κέρκυρα, στη Δωδώνη και στη Δαλματία. Η ιταλική πλευρά είναι αντίθετη στο αίτημα των «συμμάχων», γιατί, όπως αναφέρεται στο έγγραφο, η μεν Δαλματία έχει ενσωματωθεί στο Βασίλειο της Ιταλίας, η δε Κέρκυρα και η Ήπειρος προβλέπεται ή να ενσωματωθούν μελλοντικά και αυτές ή να αποδοθούν στο Βασίλειο της Αλβανίας. Η παρουσία γερμανών ερευνητών σ' αυτές τις περιοχές θα δημιουργούσε συνεπώς, πέρα από πολιτικές επιπλοκές («il cui aspetto politico verrà rimesso alla decisione dell' Eccellenza

χνει να έχει αποπερατωθεί. Προτείνεται λοιπόν να εξεταστεί η δυνατότητα χορήγησης ανασκαφικής άδειας, που θα περιορίζεται, βέβαια, στην εγγύτερη περιοχή του ναού, υπό τον όρο μάλιστα να πραγματοποιηθεί σε συνεργασία με ιταλούς αρχαιολόγους και την Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή. Δεν πιστεύουμε ότι η στάση της ιταλικής πλευράς μπορεί να εξηγηθεί επαρκώς από την οπτική γωνία της εθνικιστικής παράδοσης που, κατά τον L.Curtius, διευθυντή του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου της Ρώμης, χαρακτήριζε την ιταλική κλασική αρχαιολογία¹¹. Η εθνικιστική παράμετρος καταγράφεται, όπως φαίνεται ήδη από τα κείμενα που παραθέσαμε, στις αρχαιολογικές δραστηριότητες όλων των κρατών, τουλάχιστον μέχρι το 1960, είτε με αμυντικές είτε με επιθετικές, ιμπεριαλιστικού χαρακτήρα συμπεριφορές¹², ανάλογα με την επίκαιρη ισχύ κάθε κράτους. Πώς θα μπορούσε, εξάλλου, να είναι και διαφορετικά, αφού η εθνικιστική ιδεολογία αποτελεί θεμελιακό συστατικό στοιχείο της ύπαρξης του εθνικού κράτους. Το θέμα είναι, ποια είναι εκάστοτε η αφορμή της προβολής και η μορφή της είσπραξης των συμπεριφορών που στηρίζονται σ' αυτήν την ιδεολογία. Η απάντησή που θα επιχειρήσουμε να δώσουμε θα είναι

υποχρεωτικά ολιγόλογη. Ως προς την είσπραξη παρατηρούμε ότι είναι ευρύτατη, τουλάχιστον στην Ευρώπη και στην Αμερική. Τόσο το λεγόμενο πλατύ κοινό, όσο και οι κρατικές υπηρεσίες θεωρούν εξαιρετικής σημασίας οτιδήποτε έχει σχέση με ελληνικές και ρωμαϊκές αρχαιότητες. Αυτό αποδεικνύεται και από τον αριθμό των «αρχαιολογικών» ανταποκρίσεων και άρθρων που δημοσιεύονται σε εφημερίδες, κυρίως όμως, όπως φανερώνουν και τα κείμενα που παραθέσαμε, από την εντυπωσιακή ευκολία που διαθέτουν οι αρχαιολόγοι να απευθυνθούν άμεσα στις διπλωματικές και τις υπόλοιπες υπηρεσίες και αρχές του κράτους τους, ζητώντας κάλυψη των ενεργειών και των συμφερόντων τους.

Αυτού του είδους η είσπραξη είναι προφανώς αποτέλεσμα της αντίληψης που επικρατεί από χιλιετίες, ότι το παρελθόν μπορεί να νομιμοποιήσει το παρόν. Έτσι εξηγούνται ακόμα και οι φαινομενικά πιο περιεργές προσπάθειες, όπως, για παράδειγμα, εκείνες που έγιναν σε διάφορες εποχές, προκειμένου να αναδειχθούν οι Τρώες σε προγόνους των Άγγλων, των Γάλλων ή των οθωμανών Τούρκων¹³. Με αυτή του την ιδιότητα, το παρελθόν, και ιδιαίτερα το αρχαιοελληνικό, θεωρήθηκε ότι προσφέρει αδιαμφισβήτητης αξίας

πρότυπα κρατικής ύπαρξης και κοινωνικής συνύπαρξης.

Η έκταση της κοινής αποδοχής αυτής της αξίας των προτύπων δημιουργεί τη μεγαλύτερη ή μικρότερη επιθυμία οικειοποίησής τους, είτε με τη μορφή της κατοχής υλικών τεκμηρίων είτε με τη μορφή ελέγχου της ερμηνείας τους, και προσδιορίζει συνεπώς το βαθμό της αντιπαράθεσης, την οποία οι αρχαιολόγοι προτιμούν να την αποκαλούν ωραιοποιημένα «ευγενική άμιλλα». Οδηγεί παράλληλα, και στις δύο περιπτώσεις, στις πιο ετερόκλητες συμμαχίες, προκειμένου να επιτευχθεί ο κύριος στόχος, ο οποίος σε τελική ανάλυση είναι ανεξάρτητος από τις όποιες αρχαιότητες. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι οι μέθοδοι ταυτίζονται ως ένα σημείο με αυτές της πολιτικής, αποφεύγοντας κάθε απόλυτη στάση, έτσι ώστε ο σημερινός σύμμαχος να μπορεί να είναι ο αυριανός αντίπαλος ή και το αντίστροφο, ή ακόμα κάποιος να παίζει και τους δύο ρόλους παράλληλα.

Στα τεκμήρια του παρελθόντος προσάπτονται κατ' αυτόν τον τρόπο δύο ιδιότητες, αυτή του θησαυρού, έτσι τα αποκαλεί ακόμα σήμερα η αγγλική αρχαιολογική νομοθεσία, ή αυτή του ιερού κειμηλίου, μιας που και οι δύο επιτρέπουν, η προσέγγισή τους να είναι αποκλειστικά εξιδανικευτική. Ευρήματα αρχαιολογικών ανασκαφών περιγράφονται καθημερινά ως «θησαυροί ανεκτίμητης αξίας», χωρίς ποτέ να διευκρινίζεται γιατί είναι αδύνατη η εκτίμηση ή αν αυτό ισχύει για όλα ανεξαιρέτως τα τεκμήρια του παρελθόντος λόγω της μοναδικότητάς τους ως άμεση πληροφορία.

Όσον αφορά την κατοχή ιερών κειμηλίων είναι γνωστό ότι οι σχετικές αντιπαράθεσεις δεν είναι σύγχρονο φαινόμενο. Η παραπομπή σε μια ιστορία που διηγείται ο Ηρόδοτος αρκεί, πιστεύουμε, για να καταδείξει τη διαχρονικότητα αυτών των αντιλήψεων και των συμπεριφορών. Οι Λακεδαιμόνιοι, για να κερδίσουν τον πόλεμο κατά της Τεγέας, έπρεπε, σύμφωνα με έναν δελφικό χρησμό, να αποκτήσουν τα οστά του Ορέστη που ήταν ενταφιασμένα σ' αυτήν την πόλη. Ένας Σπαρτιάτης που βρίσκεται εκείνη την περίοδο στην Τεγέα, λειτουργώντας ως σύγχρονος αρχαιολόγος, ταυτίζει στη βάση της ερμηνείας που δίνει στον ασαφή χρησμό, κάποια αρχαιολογικά, όπως θα λέγαμε σήμερα, ευρήματα στην αυλή ενός σιδερά με τα οστά του Ορέστη. Επιστρέφει στη Σπάρτη, εκθέτει τις παρατηρήσεις του στις αρχές, και αυτές τον στέλνουν πίσω ως δήθεν εξόριστο, με την εντολή να τους φέρει τα ευρήματα. Εμφανιζόμενος ως αδίκως καταδιωκόμενος, καταφέρνει να νοικιάσει την αυλή του σιδερά και αφού ολοκληρώσει κρυφά την περισυλλογή των οστών, ξαναγυρίζει με τα λείψανα στην πατρίδα του, η οποία από τότε κέρδιζε τους πολέμους κατά της Τεγέας.

Και στην περίπτωση αυτή, εκείνο το οποίο προκαλεί τις ανταγωνιστικές συμπεριφορές είναι η ιδιότητα που από κοινού αποδίδεται στα λείψανα. Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι προσδιοριστικό στοιχείο των αρχαιολογικών αντιπαράθεσεων υπήρξε μέχρι τώρα η απόλυτη σχεδόν συμ-

φωνία στο επίπεδο της αποτίμησης της σημασίας των ευρημάτων. Μια συμφωνία που φαίνεται ότι σταδιακά παύει να ισχύει, κάτι που όλο και πιο συχνά οδηγεί σε συζητήσεις για το τέλος του φιλελληνισμού¹⁴, για νέες αρχαιολογίες κλπ. Πιστεύουμε ότι έχουμε μπροστά μας μια θετική εξέλιξη που θα μας επιτρέψει μακροπρόθεσμα και χώρια να μην μπορούμε, αλλά και μαζί πλέον να κάνουμε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Έτσι στο προσφάτως δημοσιευμένο βιβλίο του H.Sichtermann, *Kulturgeschichte der klassischen Archäologie* (1996) σελ. 397. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι ο τίτλος παραπέμπει σε ένα πολύ ευρύτερο πεδίο από εκείνο στο οποίο τελικά αναφέρεται το περιεχόμενο του βιβλίου, που δεν ξεφεύγει από τα στενά όρια της ιστορίας της γερμανικής αρχαιολογίας.
2. *Δελφοί. Αναζητώντας το χαμένο ιερό* (έκδοση της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δελφών 1992).
3. *Bulletin de Correspondance Hellénique* 120, 1996, σελ. 477 κ.εξ. («L'École française vue par les autres»).
4. Ian Morris, *Archaeologies of Greece*, στο: Ian Morris (εκδ.), *Classical Greece. Ancient histories and modern archaeologies* (1994) 38 κ.εξ.
5. Τη γνώση αυτών των κειμένων τη χρωστώ στους συναδέλφους Ελ. Ζαχαριάδου, Χ. Φλάισερ, Π. Ματάλα και Ν. Σακκά.
6. Αρχείο Γαλλικού Υπουργείου Εξωτερικών, *Affaires diverses politiques, Grèce*, vol. 5, Φάκελλος 118.
7. Βλ. επιστολή του προς το Υπουργείο Δημόσιας Εκπαίδευσης, 15.4.1875, στον ίδιο φάκελλο όπως και η επιστολή της υποσ. 6.
8. Βλ. σχετικά Θ. Καλαξής, *Αρχαιολογία και πολιτική II. Η ανασκαφή του ναού της Αρτέμιδος, Κέρκυρα 1911* (1993).
9. Πολιτικό αρχείο του Γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών, φάκελλος R 65735, VI W 63.
10. Archivio centrale dello stato, Grecia-Scuola Atene, MPI.DG.AA.BB.AA, Div. II, 1940-45, Φάκελλος 175.
11. L.Curtius, *Deutsche und Antike Welt* (1950) 504 και 506.
12. Βλ. B.C.Trigger, *A History of archaeological Thought* (1989) Κεφ. 4 και 5, σελ. 110 κ.εξ.
13. Βλ. σχετ. A.Schnapp, *La conquête du passé* (1993) σελ. 144 κ.εξ.
14. Βλ. S.L.Marchand, *Down from Olympus* (1996), ιδιαίτερα κεφ. 10 με τίτλο «The Decline of Philhellenism 1933-1970».